

ματα· έχω κ' ἐγὼ τὴν ἀδυναμίαν μου, κι ἀρχίζω νὰ γερνῶ, καὶ γυρίζω τρυφερά στὰ περασμένα. Σὰ νὰ νὰ τὸ καταλαβαίνω κι ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης : «Μοῦ κόστισε πολὺ νὰ τ'ἀλλάξω, λείπει, ἐπειδὴ τὸ Ταξίδι δὲν ἤθελε νὰ τ'ἀγγίξω σὺν εἰδῶς νοσημένον ποῦ εἶναι». Μὰ καὶ μαζί στοχάζομαι πῶς τὸ ἐγὼ μου δὲ σημαίνει τίποτε, πῶς ἐγὼ μπορεῖ νὰ πλέκω κρυφές ἀγάπες μὲ τὸ πρῶτο ἀνάλλαγο Ταξίδι, μὰ πῶς θάρθουν ἄλλοι - καὶ πόσοι τάχα;—ποῦ δὲν ξέρουν τίποτε ἀπὸ «Ταξίδι» τοῦ 1888, καὶ ποῦθὰ πρωτοῦδουν τὸ «Ταξίδι» τοῦ 1905, καὶ πῶς θὰ τὸ συμπαθήσουν αὐτὸ—ὅπως ἐγὼ τὸ ἄλλο—πρὸ σιγυρισμένο τῶρα καὶ πρὸ δουλεμένο. Ὅμως μὲ ἀνησυχεῖ κάτι ἄλλο. Ὁ Ψυχάρης, σὺν ὅλοις ὅπου φιλοσοφικὰ στοχάζονται, μένοντας πάντα ὁ ἴδιος, βρίσκει ἐν τοσούτῳ σὲ ἀδιάκοπη κίνηση, καί, συχνὰ πυκνά, καὶ ἀλλαγὴ. Σοφός, «γρηθᾷ αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος». Καὶ ξέρεῖ πῶς ἡ Ἐπιστήμη μέλιστα δὲν τραβάει μπροστὰ παρὰ πατώντας κάποτε καὶ στοὺς νεκροὺς ἀπάνω τῶν ἰδίων τῆς γνώμης. Ἀπὸ τὰ 1886 ὡς τώρα ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὅφος τοῦ Ψυχάρη ἔχουν ἀλλάξει, λίγο λίγο, μὰ κάμποσο, κι ὅλο ἀλλάζουν. Στὰ πρὸ πολλὰ ἡ προκοπὴ καὶ τῶν δυὸ τους εἶναι γιγάντεια, γιατί ὅσο πάνε δείχνουν πῶς φυτρώνουν ἀπὸ τὴν βαρύτερη ἐθνικὴ ρίζα. Σὲ ἄλλα, ἡ ἀνυποψίαστη λογικὴ σκέψις ποῦ, γὰρ νὰ οἰκοδομήσῃ, παραμερίζει τὰ πάντα, μοῦ θυμίζει κάποια λόγια ἀπὸ ἑνὸς μεγάλου στόμα γιὰ τὸ Σαίξπηρο. Ἄνευ αὐτῶν πῶς εἶναι στενὴ ἡ σκηνὴ γιὰ τὸ Σαίξπηρο καὶ πῶς εἶναι ἀντίθετη κατὰ βάθος, καὶ μαλλιοτραβιέται ἡ ποιητικὴ τοῦ τέχνη μὲ τὴν σκηναὶ ἀνάγκη. Φαντάζομαι πῶς εἶναι στενὴ γιὰ τὸν Ψυχάρη ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, ὅση ἀγάπη κι ἂν τῆς ἔχη κι ὅσο κι ἂν τὴν κατέχη καὶ θίλοντας νὰ τῆς πλατύνῃ τὰ σύνορά της, βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα, καὶ μὲ τὴν ὄραση τῆς ἐπιστήμης του, καὶ μὲ τὴν τόλμη τῆς γνώσης του, καὶ μὲ τὸ μάντεμα τῆς φαντασίας του τὴν συμπληρώνει καὶ τὴν πλουτίζει, καὶ τὴν κανονίζει καὶ τὴν μαρφώνει τὴ γλῶσσα· μὰ εἶναι ἀκόμα ἡ νέκ μας γλῶσσα, μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ μὲ ὅλη τὴν τὴ φυσικὴ στοργυλότητα καὶ ροδοκοκκινάδα, τόσο λεπτοκάμωτη, τόσο ἀγύμναστη καὶ τόσο ἀπροετοίμαστη νὰ δεχτῇ καὶ νὰ κρατήσῃ τὰ συμπληρώματα αὐτῶν καὶ τὰ πλουτίσματα καὶ τὰ κανονίσματα καὶ τὰ μαρφώματα, ποῦ λυγίζεται καὶ τρέμει καὶ δείχνεται σὺν ἐτοιμῇ νὰ σωριαστῇ· κ' ἐμεῖς οἱ βέβηλοι ποῦ στεκόμαστε ἀπόξω καὶ δὲν ὑποψιάζομαστε πῶς εἶναι ὅλα αὐτὰ ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ διαίτητικὴ καὶ ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γλώσσας καὶ πῶς μ' αὐτὰ μονάχα θὰ τραβήξῃ μπροστὰ, ἂν ἔχη μέσα τῆς ζωῆς, ὅσο κι ἂν τώρα φαίνεται σὺν ἐνοχλημένῃ ἀπὸ τέτοια παραφορτώματα, κ' ἐμεῖς οἱ ἀνίδεοι δὲν μπορούμε παρὰ νὰ νομίζουμε πῶς κάποτε καὶ κάπου τὸ παρὰ κάνει ὁ Ψυχάρης. Κ' ἐγὼ ποῦ καταλαβαίνω ὅλο τὸ πλάτος κι ὅλο τὸ βάθος τῆς ψυχαικῆς ἐργασίας κι ὅλα τὰ γιατί κι ὅλα τὰ πῶς τοῦ λογοτέχνη καὶ τοῦ γλωσσολόγου, θαυμάζω τὴ γλῶσσα τῆς «Ζωῆς» καὶ ἀγάπης στὴ μοναξιά καὶ τῆς «Ἀπολογίας», ὅμως ἀγαπῶ τὴ γλῶσσα τῶν «Ἱστορικῶν καὶ γλωσσολογικῶν ζητημάτων» τοῦ 1886 καὶ τοῦ πρώτου «Ταξιδίου».

*

Ὁ πρόλογος τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ «Ταξιδίου», ἀριστοῦργημα. Τὸ «Ταξίδι» ἔχει μέσα του ἀπ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, καὶ εἶναι μιὰ ὀρχήστρα λογοτεχνικῶν εἰδῶν· ἔχει λυρισμὸ, δημοσιογραφία, σάτυρα, πατριωτικὴ ὠδή, διήγηση, χρονικά, ψυχολογία, γλωσσολογία, ἐπιστήμη, ὄνειρο, φιλοσο-

φία, θαλασσογραφίες, σκίτσα, τάρχαϊα καὶ τὰ νέα, τὴν Πόλιν καὶ τὴν Ἀθήνα, τὰ θάνατα νησιᾶ, ὅλες τὴς ιδέες συμπλέκει κι ὅλα τὰ αἰσθήματα· ὁ πρόλογος τῆς δευτέρας ἐκδόσεως ἀξίζει, μικροῦτσικος αὐτός, ὅσο καὶ ὁλόκληρο τὸ βιβλίο! μὰς ξαναδείχνει τὰ χαρίσματα τοῦ «Ταξιδίου», κι ἀκόμα μὰς γγίζει τὴν καρδιά μὲ κάποιο ἰδεατὸ μυστήριον ποῦ δὲν τῶχει τὸ «Ταξίδι». Καὶ σημειώνει κάπου στὸν πρόλογο αὐτό: «Τί εἶμαι; γλωσσολόγος ἢ ψυχολόγος, ἐπιστήμονας ἢ ποιητής, καλὰ καλὰ δὲν τὸ κατέχω, νὰ σὰς τὸ πῶ. Ἴσως δὲν εἶμαι τίποτις. Ἐνὰ πρᾶμα νοιώθω, πῶς εἶτε λέξη πιάω νὰ ψυχολογήσω εἶτε ἀνθρώπινη ψυχὴ, διαφορετικὴ δουλειὰ δὲν κάνω, κι ὅσο ἡ μιὰ μὲ συνεπαίρνει, τόσο μὲ συνεπαίρνει κ' ἡ ἄλλη». Ἐγὼ νομίζω πῶς καλὰ τὸ κατέχω τί εἶναι καὶ βλέπω στὰ γραμμένα του πότε τὸ γλωσσολόγο, πότε τὸν ψυχολόγο, πότε τὸν ἐπιστήμονα, καὶ πάντα τὸν ποιητὴ, καὶ βλέπω στὰ βιβλία του σφιχταγκυλισμένους μαζί καὶ τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ψυχολόγο καὶ τὸ γλωσσολόγο, καὶ βλέπω πῶς ἡ ποίηση καὶ ἡ ἐπιστήμη καταντοῦνε νὰ μὴ ξεχωρίζουνε στὰ ἔργα του, νὰ κάνουν οἱ δυὸ πνοὴς ἑνα κορμὶ καὶ μιὰ δύναμη, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα γεννήματα τῆς φαντασίας. Μὰ καὶ βλέπω κάποτε πῶς κι ὁ γλωσσολόγος κι ὁ ποιητὴς κι ὁ ἐπιστήμονας κι ὁ ψυχολόγος σὰ νὰ στενοχωριέται καθένας μέσα στὸν κύκλο του καὶ σὰ νὰ ζητᾷ νὰ πατήσῃ στοῦ ἄλλου τὰ σύνορα, πράγμα ποῦ φέρνει κάπως ταραχὴ καὶ κάποια σύγχυση. Ἐγραφε ὁ Γκαίτε ἀπὸ τῆς Ρώμης ποῦ εἶχε λάβει ἑνὰ βιβλίο τοῦ Ἐρδερ:

«Γιὰ νὰ τὰ πῶ ὅλα ὅσα στοχάζομαι γι αὐτὸ τὸ βιβλίο, θάπρεπε νὰ γράψω ἄλλο ἑνὰ βιβλίο».

Γιὰ τὸν Ψυχάρη καὶ γιὰ τὸ ἔργο του, καὶ γιὰ ἑνὰ τοῦ βιβλίου μόνο, ἀνίσως θέλεις εὐσυνείδητα καὶ καθὼς τοῦ πρέπει νὰ τὸν κρίνῃς, θὰ ταίριαζε νὰ γράψῃς ὁλόκληρο βιβλίο, καὶ χωρὶς νὰ εἶσαι Γκαίτε.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΜΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΟΝΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΝΟΣ ΣΟΥ

Τὰ μάτια σου μοῦ τόλειπε χίλιες φορὲς ὡς τώρα
Τὰ χεῖλιά σου ἂν τὸ κρύβουνε, δὲν εἶνε μυστικό..
Ἐμὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὸ νοῦ ὅτε σιγμὴ ὅτε ὦρα,
Τ' ἀγνὸ τὸ προσωπάκι σου, τὸ γέλιο τὸ γλυκό.

Τ' ἀγνὸ τὸ προσωπάκι σου, ὅπου σκορπᾷ τὰ δῶρα
Τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χαρᾶς σὲ μένα τὸν κακὸ,
Τὸ γέλιο σου, ποῦ χαίρεται σ' αὐτό, λές, ὅλη ἡ χώρα
Κ' εἶναι γιὰ μὲ ποῦ τῶβρηκα σὺν πλούσιον ροζικῷ.

Ἐσὺ γιατί τὸν πόνο σου νὰ τονε πρὶς δειλιάσεις;
Τάχα δὲ νοιώθεις, πῶς ἐμὲ μὲ κάθε νάζι σφάζεις;
Τότε, νὰ μάθεις μέσα μου γιὰ σένα τί κατέχω:

Πῶς σ' ἀγαπῶ, πῶς σ' ἀγαπῶ μ' ὅσες λαχτάρεις ἔχω,
Καὶ λὲν πῶς ἡ ἀγάπη μου πέρα ἀπ' τῆς γῆς, τὰ μέρη
Μακραίνει, ὡς καὶ ποῦ σβύνεται τ' ἀπόσπερνον τ' ἀ-
[στέρι...]

ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΧΑΡΑΖΕΙ...

Ἡ νύχτα μας ξεψύχῃ. Καὶ τώρα ποῦ χαράζει
Βλέπω τὸ προσωπάκι σου ἀχνὸ κ' ἀρρωστημένο,

Καὶ λέω πῶς ἡ πλανεύτρα Ἀυγή, ἀλύπητα σοῦ βγάλα
Ὁ, τι ἀπάνου του ἔχω ἰδεῖ πλάνο καὶ μαγεμένο.

Παίρνει τὰ γλυκοχρόματα καὶ πλάθει καὶ ταιριάζει
Μιὰ λάμψη, σὺν τὸ βλέμμα σου τὸ μυριοφλογισμένο,
Κι' ἀπλώνει καὶ ἀπὸ χροσὸ κι' ἀσῆμι καὶ τοπάζει
Σὰ φέγγος τοῦ μειώπου σου, μιὰ μακρυνὸ καὶ ξένο.

Πάμε σὲ πύργο ἀλαργινὸ ὁπῶχει ἐμένα κύρη.
Μέσ' σὲ λαγγάδια σκοτεινὰ καὶ πυκνωμένα δάση,
Μακριὰ ἀπὸ κάθε ξέφαντο καὶ κάθε παρεθύρι,

Νὰ κρύψουμε τὰ κάλλη σου, ἡμῶς μὲς τὰ κλέψει ἡ
[πλάση..]

Τήραξ' ἐδῶ πῶς σὲ κοιτᾷ μέσ' ἀπ' τὸ περιβόλι,
Τὰ ρόδα, οἱ βιόλες, οἱ μοσχίες κ' οἱ μενεξέδες ὅλοι!

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ
ΜΗΝΥΤΗ

Εἴτανε ἴσα μὲ προχθὲς στὴ νομοθεσίαν μας μιὰ περίεργη διάταξη, ποῦ ἐπειδὴ χρόνια εἶχε περσμένη σὲ ἀχρηστία, κανεὶς ἀπ' τοὺς σημερινούς μας δὲν τὴν ξέρεῖ, κ' ἔς ἐπαιξε τὸ ρόλο τῆς τὰ πρῶτα χρόνια ποῦ θεμελιώθηκε τὸ κράτος. Ἡ διάταξη αὐτὴ εἶναι τοῦ ἀρθροῦ 879 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας μας, γιὰ τὸ διορισμὸ μηνυτῆ. Ἀξίζει νὰ ποῦμε κάτι γι' αὐτή, ἀφοῦ μάλιστα πέρασε πιά στὴν Ἱστορίαν...

Τὸ τέλειωμα τῆς κρισιολογίας δείχνει ἡ ἐκδοσις τῆς ἀπόφασης ἀπὸ τὸ δικαστήριον. Μὲ τὴν ἀπόφαση ξεδιαλύνεται ἡ ὑπόθεσις, καὶ δίνεται τὸ δίκιο σὲ κεῖνον ποῦ τοῦ πρέπει. Μὰ δὲ φέρνει τέτιον ἀποτέλεσμα κάθε ἀπόφασις, καθὼς λόγου χάρις ἡ «προδικαστικὴ» ποῦ διατάζει νὰ ἐνεργηθῶναι ἀπόδειξεις γιὰ κάπιο θέμα τῆς ὑπόθεσης ποῦ φιλονικιέται, ἢ νὰ παρουσιαστῇ στὸ δικαστήριον ἑνὰ ἔγγραφο ποῦ εἶναι ἀνάγκη νὰν τὸ δεῖ ὁ δικαστὴς γιὰ ν' ἀποφασίσῃ. ἀλλὰ μονάχα κείνη ποῦ ὀνοματίζεται ἀριστική ἀπόφασις, καὶ ποῦ τέλεια κ' ἀριστικὰ ξεδιαλίνει τὴ φιλονικία, αὐτὴ ποῦ ἔκαμε τοὺς δυὸ δίκους νὰ ζητήσουνε τὴ σκέπη τῆς Δικαιοσύνης. Καὶ πρέπει νὰ ποῦμε πῶς ἐδῶ ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ ποινικὰς δίκας, κείνες ποῦ γίνονται γιὰ τιμωρίαν τῷ λογῆς λογῆς ἐγκλημάτων καὶ ἀδικημάτων, μὰ γιὰ ἀστικὰς διαφορὰς, δηλαδὴ ποῦ ξεφυτρώνουνε ἀνάμεσα στοὺς πολίτες κ' ἔχουνε βάση δικαίωματα περιουσίας, οἰκογένειας καὶ κληρονομίας. (Πολιτικὴ Δικονομία. Ἀρθρο 1).

Ἄμα βγεῖ ἡ ἀπόφασις, κείνος ποῦ κέρδισε τὴ δίκην θὰ θελήσῃ τὰ γραμμένα νὰ γίνουνε κ' ἀληθινὰ. Νὰ κάμει δηλαδὴ ὁ νικημένος ὅσα διατάζει τὸ δικαστήριον, κ' ἐξὸν ἀπ' αὐτὰ νὰν τοῦ πλερώσει καὶ τὰ δικαστικὰ ἐξόδα, ποῦ ἔκαμε ἄδικα τῶν ἀδίκων ἀφοῦ ἀποδείχτηκε πῶς αὐτὸς εἶχε ὅλο τὸ δίκιο. Πρέπει, μ' ἄλλα λόγια, ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου νὰ ἔχτελεστεῖ. Μὰ γιὰ νὰ ἔχτελεστεῖ μιὰ ἀπόφασις δὲ φτάνει μόνο νὰ εἶναι ἀριστική ὅπως εἴπαμε παραπάνω, πρέπει νὰ γίνῃ καὶ «τελεσιδικία». Τελεσιδικία εἶναι μιὰ ἀπόφασις ὅτα δὲν μπορεῖ νὰ χτυπηθεῖ οὔτε μὲ ἀνακοπὴν οὔτε μ' ἀφεση. Ἀνακοπὴ λένε ἑνὰ μέσο δικαστικὸ ποῦ ὁ νόμος δίνει